

Dr. sc. Zdenka Damjanić

**STAVOVI STUDENTICA EKONOMSKOG FAKULTETA U
ZAGREBU PREMA DJECI I OBITELJSKOJ POLITICI**

**ATTITUDES TO FAMILY AND POPULATION POLICY
OF FEMALE STUDENTS AT THE FACULTY OF
ECONOMICS & BUSINESS - ZAGREB**

SAŽETAK: U ovom se radu daju rezultati istraživanja provedenog među studenticama Ekonomskog fakulteta u Zagrebu tijekom prve polovice 2007. godine o njihovim stavovima o djeci i obiteljskoj politici. Cilj ovog rada je u kontekstu niskog fertiliteta u Hrvatskoj utvrditi kakve stavove imaju mlade djevojke, koje su pri kraju završetka fakultetskog obrazovanja i spremaju se ući na tržište rada, prema mjerama obiteljske i populacijske politike. Dobiveni rezultati pokazuju da istražení uzorak ženske studentske populacije ima jasno izražene stavove o pitanjima koja se tiču obitelji, utjecaja religioznosti na fertilitet, odnosa prema mjerama obiteljske politike koje se tiču, rada, uvjeta rada i porodijskih beneficija.

KLJUČNE RIJEČI: obiteljska politika, studentice, fertilitet, populacijska politika, religioznost.

ABSTRACT: In this paper we present first results of the research conducted among female student population at the Faculty of Economics & Business - Zagreb about their opinion on family and population policy. Aim of this paper is, regarding the low fertility context in Croatia, to define opinions of the young female students about family and population policy measures, who are at the end of their university education ready to enter in the labor market. Results shows that survey sample has clearly stated opinions about questions concerning family, religion and its influence on fertility, population policy measures connected with work, working conditions and maternity benefits.

KEY WORDS: family policy, female students, fertility, population policy, religiosity

1. UVOD

Društveni razvoj u svom ekonomskom, kulturnom, društveno-političkom i drugim segmentima nužno zahtijeva poznavanje temeljnih obilježja stanovništva. Zanemarivanje demografskog faktora u politici društveno-ekonomskog razvoja može imati mnogobrojne nepoželjne ekonomske i socijalne posljedice (Wertheimer- Baletić, 1999.). Zbog značenja ljudskog faktora u razvoju društva procesi depopulacije zauzimaju istaknuto mjesto među suvremenim demografskim fenomenima. Suvremena društva reagiraju kako bi spriječila ili ublažila nepovoljna demografska kretanja te u traženju rješenja pribjegavaju različitim politikama i mjerama. Depopulacijski procesi nisu pošteđjeli ni hrvatski prostor, a dio su prošlih socijalnih i ekonomskih zbivanja. Današnja demografska slika Hrvatske odraz je i posljedica dvjestogodišnjih demografskih promjena (Gelo, 1987.), ali i novijih suvremenih procesa koji povezuju demografski i društveno-ekonomski razvoj. U posljednjih petnaest godina stope fertiliteta u Hrvatskoj pale su na vrlo nisku razinu, tj. ispod 1,5 djece po ženi u reproduktivnoj dobi. Budući da se reprodukcija stanovništva u barem istom broju odvija uz stopu od 2,1 evidentno je da je Hrvatska ušla u razdoblje vrlo niskih i u dugom roku neodrživih stopa fertiliteta¹. U razdoblju od 1991. do 2001. godine Republika Hrvatska iz godine u godinu bilježi neprekidno prirodno smanjenje stanovništva, tj. veći broj umrlih od živorođenih, što nam pokazuju podatci iz Državnog zavoda za statistiku². U 1990-im dosta je i izražena tendencija porasta udjela žena koje nisu rodile (Akrap i Čipin, 2006.). U 1990tima također je zabilježen najbrži porast starosti majke pri prvom rađanju što je, među ostalim, uvjetovano ratnim prilikama zbog čega je smanjen broj ulazaka u brak ili je ulazak u brak odgođen kao i prvo rađanje. Kako je istodobno udjel živorođene djece u braku ostao na 90% kao i desetljećima prije, jasno je da se u tom slučaju rađa sve manje djece. U razdoblju od 1991. do 2001. zabilježen je ubrzani porast udjela neudanih žena u svim dobnim skupinama (Akrap i Čipin, 2006.).

Sredinom šezdesetih godina demografski su se indikatori u mnogim, ponajprije europskim, zemljama počeli osjetno mijenjati. U mnogim zapadnoeuropskim zemljama stopa fertiliteta pala je ispod razine na kojoj se odvija prosta reprodukcija stanovništva, što su pratili i drugi negativni demografski pokazatelji. To su prije svega smanjenje stope nupcijaliteta, povećanje stope divorcijaliteta uz istodobni pad fertiliteta i rast udjela starog stanovništva (Puljiz, 1999.). Sociološka objašnjenja ovih demografskih promjena upućuju na nezaobilazne čimbenike od kojih je prvi kontrola rađanja koja je zahvaljujući kontracepcijskim sredstvima proširena od šezdesetih godina pa na dalje. Značajno je da su žene pridobile na raspolaganje sredstva kontrole rađanja i zahvaljujući njima same mogle planirati rađanje djece. Drugo, na opadanje fertiliteta utjecalo je zapošljavanje žena budući da je u posljednjih nekoliko godina rast udjela žena među zaposlenima bio dvostruko brži u odnosu na rast udjela muškaraca. Prema projekcijama OECD-a početkom 21. stoljeća muškarci i žene gotovo će se izjednačiti po zastupljenosti na tržištu rada (vidi Puljiz, 1999.). Zapošljavanje žena trajnog je karaktera i u tijesnoj je vezi sa podizanjem razine obrazovanja. Sociolozi drže da povratak žena u domaćinstvo radi ublažavanja nezaposlenosti i rješenja prob-

¹ Na tu činjenicu i mnoge posljedice upozorila je u svojim brojnim radovima akademkinja Alica Wertheimer-Baletić.

² Vidjeti vitalnu statistiku Državnog zavoda za statistiku.

lema preopterećenosti institucija za čuvanje djece, jednostavno nije realna solucija. Zaposlenje je ženama donijelo materijalnu samostalnost i veću participaciju u društvenom životu. Obitelji koje raspolažu jednim dohotkom češće upadaju u zonu siromaštva pa je glavna preokupacija suvremene obitelji uspostava ravnoteže između profesionalnih aktivnosti i obiteljskih obveza. Ta činjenica utječe na broj djece i na način života (Folbre, 1994.). Društvene promjene koje su se dogodile otvaraju problem funkcionalne organizacije odnosa između zaposlenosti i obiteljskih obveza. U području zapošljavanja žena još uvijek je prisutna segregacija. Žene se češće zapošljavaju u javnom sektoru, na činovničkim poslovima u odgojno-obrazovnim zdravstvenim i skrbničkim profesijama, a manje u privatnom sektoru gdje je ključna moderna visoko kvalificirana radna snaga.

U nastavku rada dat ćemo pregled literature koja se bavi demografskom i sociološkom tematikom vezanom uz osnovni cilj ovog rada. Naime, ovdje je potrebno naglasiti da smo se koristili upitnikom korištenim u istraživanju Akrapa i suradnika (2003.) koji su svoj upitnik koncipirali prema upitniku UN-a. Treći dio rada daje osnovne metodološke informacije o podacima i načinu provođenja istraživanja. Četvrti će nam dio pokazati osnovne rezultate i implikacije dobivenih rezultata. I na kraju dat ćemo zaključak i preporuke za buduća istraživanja.

2. PREGLED LITERATURE

Sredinom 1990-ih godina u Hrvatskoj su obrisi rata i njegove posljedice u značajnoj mjeri oblikovali ljudske živote, rad i sudbine. Sociološka istraživanja mladih provedena tijekom prve polovice 1990-ih rezultirala su zaključkom da se mladi u Hrvatskoj ne osjećaju otuđeni i izgubljeni, no određene posljedice ipak su osjetili. U najvećoj mjeri pogađao ih je sveopći zaostatak na svim područjima života i rada u društvu pa su ga tretirali kao najveću ratnu posljedicu koja je bitno utjecala na život mladih. (Leburić i Tomić – Koludrović, 1996.). Možemo konstatirati da ih nemogućnost zapošljavanja ili pad nataliteta i slične regresivne društvene pojave nisu tada zabrinjavale u značajnijoj mjeri kako konstatiraju autorice istraživanja. Više ih je brinuo sveopći pad životnog standarda te neimaština s gomilanjem socijalnih problema u društvu. Rat je u Hrvatskoj na jednoj strani otežao i usporio rast standarda te pridonio njihovom preranom odrastanju. U kasnijim istraživanjima (Relja i Leburić, 1999.) primijećene su promjene u samorecpciji mladih i demontiranje generacijskog modela s paternalizmom kao temeljem. No, te promjene nisu rezultat postmodernizacije cjelokupnog hrvatskog društva nego rata kroz koji su mladi izborili ravnopravnost. Studentsku populaciju u cjelini obilježava produžena mladost, sve duži studij, življenje u roditeljskoj ili rjeđe u vlastitoj režiji te društvene promjene postmodernizma i veliko značenje socijalnog kapitala, obrazovanja, znanja i ideja. U tom smislu studente i studentice percipira se kao karizmatične vodeće dijelove mlade generacije te intelektualni razvojni potencijal društva (Ule, 2000.). Mladi najranije uvode nove oblike življenja, slijede dublje složenije trendove. Oni su u postindustrijskim društvima prema tvrdnjama teoretičara (Giddens, 2007.) postali značajan izvor kulturnog kapitala i novog postmodernog individualizma. Društveni status mladosti je sve neodređeniji, a kriteriji koji su bili temelj za status odraslosti, kao što su ekonomska neovisnost i osnivanje vlastite obitelji, pomiču se za sve kasnije godine. U suvremenim društvima ima sve više osoba koje žive produženu mladost u roditeljskom domu i nakon završetka školovanja i stupanja u radni odnos. Istraživanja potvrđuju da su se mladi u bogatim postindustrijskim društvima uspjeli izboriti za vlas-

titi individualizam budući da se unutar obitelji našao prostor za individualizaciju i subjektivizaciju životnog vijeka. Pod suvremenom individualizacijom razumijeva se potreba za individualnim oblikovanjem i osmišljavanjem vlastitog življenja mimo ustaljenih obrazaca ponašanja. Taj se individualizam razlikuje od tradicijskog "građanskog individualizma" budući da predstavlja cjelokupnu kulturno društvenu pojavu te nije vezan samo uz oblike vlasništva i potrošnje (Ule, 2000.). Sociološka istraživanja produženog života mladih u roditeljskom domu u Hrvatskoj kao i u preostalim mediteranskim zemljama razloge produženja života mladih u obitelji podrijetla vide u ekonomskim poteškoćama samostalnog življenja, ali i u transformaciji same obitelji koja omogućuje zajedničko stanovanje prilagođeno dvjema generacijama. U takvim obiteljskim zajednicama mladi su emancipirani i autonomni te imaju veće mogućnosti potrošnje (Giddens, 2007.). Fenomen produžene mladosti u Hrvatskoj je istraživani (Tomić- Koludrović i Leburčić, 1997.) ali sa zaključkom da se radi o pomanjkanju radnih mjesta, te općenito o padu ekonomskog standarda.

U Hrvatskoj je zamijećen značajan pad stope fertiliteta u posljednjih petnaest godina te su provedena demografska istraživanja (Akrap i Čipin, 2006.) koja su rezultirala spoznajom da dulje zadržavanje mladih u roditeljskom domu ima negativne posljedice na sklapanje brakova, stvaranje vlastite obitelji i rađanje djece.

U Hrvatskoj se u odnosu na druge europske zemlje najveći broj djece, oko 90%, još uvijek rađa u braku, ali je sklapanje brakova otežano jednim dijelom zbog prisustva postmaterijalističkih tendencija, a većim dijelom zbog specifičnih posttranzicijskih problema koji opterećuju hrvatsko društvo (Akrap i Čipin, 2006.) Različiti čimbenici utječu na nisku stopu fertiliteta, a neki su povezani s obrazovanjem i s aktivnošću žena na tržištu rada. Stupanj obrazovanja jedna je od odrednica kod uzimanja dopusta i odlaska s posla. U većini zemalja dobro obrazovane žene koje imaju poslove što iziskuju duži period obrazovanja manje je vjerojatno da će napustiti posao, a ako i napuste, vraćaju se na radno mjesto. Uočena je jaka povezanost obrazovanja i karijerističke orijentacije. Negativan utjecaj zaposlenosti na fertilitet primijećen je u mnogim istraživanjima (za detalje vidjeti: Rindfus, 1999.). Zaposlenost povećava troškove rađanja djece u smislu propuštenih zarada. Nadalje, vrijeme provedeno na poslu smanjuje vrijeme i energiju za podizanje djece kao i za dokolicu. Za žene koje grade karijeru vrijeme provedeno izvan posla, posebno na početku karijere, negativno utječe na brzinu napredovanja (Rindfus, 1999.). Ne čudi stoga što zaposlene žene imaju nivo fertiliteta oko pola do jednog djeteta manje u prosjeku od žena koje ne sudjelovanju na tržištu rada. Istraživanja su pokazala da je negativan utjecaj tržišta rada na fertilitet više naglašen nakon rođenja prvog djeteta kad žena doživi konflikt obveza između posla i odgoja djece. Ovaj mehanizam prvi su prikazali Stolzenberg i Waite (1977.) a on upućuje na to da žene više postaju svjesne konflikta između rada i podizanja djece što su starije te imaju više iskustva rada s djecom

Sociolozi fokusirani na kulturalne probleme često interpretiraju razlike u nerađanju djece između žena na različitim razinama obrazovanja kao posljedicu različitih životnih stilova i drugih izbora dostupnih ženama kako se poboljšava mogućnost njihova obrazovanja. Neki autori (Henz, 2001.) sukladno upozoravaju da je sektor obrazovanja važniji faktor nerađanja djece nego sama razina obrazovanja. Neki obrazovni sustavi dopuštaju studentima da mijenjaju obrazovno područje, da iziđu iz obrazovnog sustava i ponovo se vrate u njega. Fleksibilni obrazovni sustav pruža osobi bolje mogućnosti da prilagodi svoje obrazovanje životnim potrebama. Fleksibilan obrazovni sustav trebao bi olakšati ženama da imaju djecu jer one ne bi trebale gledati na trudnoću kao na nešto što ima neizmjenjiv utjecaj na sve stvari u njezinom životu. Neki autori iznijeli su zanimljiva zapažanja o utjecaju

obrazovanja na apstinenciju od djece (Hoem, Neyer, i Andersson, 2005.). Ističe se činjenica da usprkos svim naporima za smanjenjem razlike među spolovima i rodne diskriminacije na području obrazovanja žene i muškarci u većini slučajeva biraju različita polja obrazovanja. Povećanje broja žena u obrazovanju mijenja žensko okruženje u kojem se one obrazuju. Imaju šire mogućnosti za razvoj vlastitog identiteta uključivo njihov identitet kao žena i potencijalnih majki (West i Zimmerman, 1987.). Različiti tipovi obrazovanja rezultiraju poslovima s različitom sigurnošću. Žene koje su obrazovane za rad u javnom sektoru pokazuju veće zanimanje za djecu nego žene obrazovane za rad u privatnom sektoru (učiteljice i prosvjeta nasuprot novinarstvu). Stupanj feminizacije profesija i obrazovnih programa može varirati tijekom obrazovnih nivoa. Jedan od značajnih faktora je i "amortizacija vještina" koja tijekom odsutnosti s posla može biti viša ili manja. Neke tehnološke vještine više gube na cijeni nego uslužne. Zbog rizika da će im vještina izgubiti na cijeni, žene obrazovane u propulzivnim djelatnostima mogu imati manje djece nego žene koje imaju obrazovanje u poljima gdje znanje ne stagnira tako brzo ako na neko vrijeme prekinu radni odnos. Područja u kojima dominiraju žene općenito imaju manje prihode, neprikladno radno vrijeme, nisu standardna, nemaju osiguranje, imaju slabije mogućnosti napredovanja čak i manju kompatibilnost za trudnoću. Poslovi u kojima dominiraju muškarci tipično imaju veće plaće i za žene. Čak i neki sektori u kojima dominiraju žene mogu imati radne uvjete zbog kojih će se žene suzdržavati od trudnoće. Teoretičari prioriteta smatraju da se žene veoma rano u životu odluče za obrazovanje i trudnoću i da se njihova mišljenja rijetko mijenjaju. Međutim vjerojatnije je da su prioriteti dinamično oblikovani socijalnim okruženjem i da na njih stalno utječu socijalne norme. Elster (2000.) smatra socijalne norme kao nešto što je vezano za ponašanje i emocije koje dijelimo s drugima i održavamo kroz interakciju s drugima. To bi značilo da postoje specifične norme za specifične socijalne grupe u društvu koje se formiraju i održavaju te obnavljaju kroz interakciju s ljudima kojima pripadaju. Veza između obrazovanja i neimanja djece je u tome da različite obrazovne orijentacije vode prema radnoj situaciji s različitim socijalnim normama u odnosu na poslovnu kulturu, socijalno ponašanje te stavove vezane uz sklonost da imaju djecu. Žene će prilagoditi svoju želju da imaju djecu prema svom socijalnom okruženju. Mogućnosti zapošljavanja, uvjeti zapošljavanja, zahtjevi posla i prihod predstavljaju jedan dio činjenica koje govore o prilagodbi namjere da se imaju djeca, dok socijalne norme koje povezujemo s obrazovanjem predstavljaju mogući drugi dio odrednica.

U objašnjenju kretanja stopa fertiliteta značajni doprinos dao je Inglehart (2007.) svojom teorijom egzistencijske sigurnosti i sekularizacije gdje tvrdi da su prevladavajuća religijska vjerovanja, vrijednote i prakse u bilo kojem društvu ukorijenjene u dugotrajnim kulturnim tradicijama i historijama. U ranijim studijama trendova religijske participacije uobičajeno su analizirane povijesne evidencije katoličke i protestantske crkve u zapadnoj Europi te službene statistike iz popisa stanovništva. Razvoj znanstvenih reprezentativnih društvenih istraživanja i njihova primjena na ispitivanju javnog mnijenja dopunili su u značajnoj mjeri te podatke koji su omogućili vjerodostojniju mjeru religioznosti.

3. METODOLOŠKE NAPOMENE

Rad se temelji na rezultatima empirijskog istraživanja o rodности (natalitetu) u Hrvatskoj koje je provedeno grupnim anketiranjem tijekom ožujka i travnja 2007. godine na reprezentativnom uzorku studentica Ekonomskog fakulteta u Zagrebu (N=405). Upitnik sadrži 165 varijabli. Upitnik je sastavljen na temelju upitnika korištenog u radu Akrapa i surad-

nika (2003.) koji je napravljen po uzoru na slične upitnike korištene u mnogim europskim zemljama. Anketirane su samo žene jer smatramo da je ženska populacija danas, za razliku od prijašnjih vremena, ta koja ima kontrolu nad fertilitetom odnosno brojem djece koje žele imati. U radu su korištene metode distribucije postotaka, analize varijance i faktorske analize (komponentni model, varimax rotacija, GK kriterij za redukciju dimenzionalnosti). Podatci su obrađeni u programskom paketu SPSS 11.5 for Windows.

Cilj ovog rada je u kontekstu niskog fertiliteta u Hrvatskoj utvrditi kakve stavove imaju mlade djevojke, koje su pri kraju završetka fakultetskog obrazovanja i spremaju se ući na tržište rada, prema mjerama obiteljske i populacijske politike.

Iz prethodno navedenog cilja proizlaze i osnovne hipoteze istraživanja:

H1: Mladi u Hrvatskoj nisu suočeni s posljedicama postmodernizacijske individualizacije kao u razvijenim zemljama zapadne Europe.

H2: Materijalna ovisnost mladih u Hrvatskoj o roditeljima prisutna je u značajnoj mjeri, a očituje se, među ostalim, i u nemogućnosti stambenog osamostaljenja.

H3: U Hrvatskoj su slabe mogućnosti za samostalno stanovanje nakon završetka studija, što utječe na sve kasnije stupanje u brak i imanje djece.

Sociodemografska obilježja ispitanica

U nastavku pogledajmo osnovne sociodemografske i socioekonomske karakteristike ispitanica. S obzirom na dobnu strukturu ispitanica možemo konstatirati da je više od tri četvrtine ispitanica rođeno od 1984. do 1986. godine. Riječ je o studenticama koje su u završnim godinama studija, tj. u vrijeme ispitivanja imale su od 21 do 23 godine, čime ih smatramo relevantnim u iskazu njihovih stavova o tretiranoj problematici (vidi tablicu 1).

Tablica 1. Dob ispitanica

	%
do 27	4,5
26-24	12,4
23-21	78,0
20 i mlađe	4,4

Tablica 2 pokazuje u kojem su mjestu ispitanice odrasle, tj. mjesto njihove primarne socijalizacije. Više od trećine ispitanica odrasle su u velikom gradu (37,5%), premda nije zanemariv broj onih koje su odrasle u seoskom okruženju, tj. oko 27% ispitanih odrasle su u selu, dok je 35,1% odraslo u manjem ili većem gradu.

Tablica 2. Mjesto odrastanja ispitanica

	%
Malo selo	10,1
Veliko selo ili gradić	17,0
Manji grad	16,3
Veći grad	18,8
Veliki grad	37,5

Glede regionalne zastupljenosti polovica je ispitanica iz Zagrebačke regije 51%, iz Bosne i Hercegovine je 4,9%, iz Njemačke je 0,7%, Like, Pokuplja i Banovine 11,1%, iz sjeverne Hrvatske 12%, iz Slavonije 5,4% te iz Istre, Primorja i Gorskog kotara 2,2% ispitanica. Regionalna struktura ispitanica je reprezentativna i odgovara strukturi regionalnog podrijetla studentica na Ekonomskom fakultetu, premda smatramo da je stvarni broj studentica iz Bosne i Hercegovine veći nego u našem uzorku.

Tablica 3. Regije iz kojih ispitanice dolaze

	N	%
Slavonija	22	5,4
Sjeverna Hrvatska	52	12,8
Istra, Primorje i Gorski kotar	9	2,2
Dalmacija	41	10,1
Zagreb	210	51,9
Lika, Pokuplje i Banovina	45	11,1
Bosna i Hercegovina	20	4,9
Njemačka	3	0,7

Decentralizirani razvoj sveučilišta u Hrvatskoj omogućio je studiranje na fakultetima u regionalnim centrima te smanjio udio studenata iz regija koje imaju sveučilište. Ipak, zanimljivo je da je postotak studentica iz Dalmacije relativno visok ako se uzme u obzir da Dalmacija ima studij ekonomije u više gradova.

Tablica 4. Stan ili kuća u kojoj ispitanice žive

	%
U vašem (muževom) vlasništvu	7,7
Unajmljen (podstanarstvo)	4,7
Stanujete kod roditelja	84,2
Stanujete kod rodbine	2,2
Stanujete u socijalnom ili dodijeljenom stanu	0,7

Najveći postotak ispitanica živi s roditeljima, 84,2%, što je razumljivo jer se radi o studentskoj populaciji i gdje polovica anketiranih dolazi iz Zagreba, dok 7,7 % živi u stanu koji je njihovo ili muževljevo vlasništvo, a 2,2% stanuje kod rodbine, dok 4,7% živi u unajmljenom stanu, a u socijalnom ili dodijeljenom stanu živi tek 0,7% ispitanica. Ovi podatci govore da je velika većina ispitanica još uvijek, s obzirom na stambenu problematiku ovisna o roditeljima, što u konačnici može imati znatan utjecaj na stavove o fertilitetu.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U istraživanju koje smo proveli na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu dobili smo zanimljive i nadasve intrigirajuće rezultate od kojih jedan dio prezentiramo u ovom radu. Započnimo najprije s ekonomsko-socijalnim statusom ispitanica i njihovih roditelja.

Ekonomsko-socijalni status ispitanica

Tablica 5. Glavni izvor prihoda u kućanstvu ispitanica

	%
Prihod od zaposlenja	84,7
Prihod od mirovine/kapitala	2,7
Državna mirovina	4,2
Privatna mirovina	1,0
Socijalna pomoć	0,7
Naknada za nezaposlene	-
Naknada za invalidnost	0,5
Drugi oblici socijalne pomoći	0,7

Prema glavnim izvorima stjecanja dohotka u kućanstvu roditelja ispitanica, prihode od redovnog zaposlenja ostvaruje 84,7%, dok prihode od državne mirovine ima 4,2% kućanstava, od privatne mirovine 1%, dok od kapitala prihode ostvaruje 2,7% kućanstva. Od socijalne pomoći, naknade za invalidnost i drugih oblika socijalne pomoći prihode ostvaruje 1,9% kućanstava iz kojih dolaze ispitanice. Zanimljivo je da naknada za nezaposlene, kao izvor prihoda, nije zastupljena u odgovorima, što znači da u kućanstvima među nositeljima kućanstava iz kojih dolaze ispitanice nema nezaposlenih. Ovi podatci govore da je struktura studentica, s obzirom na socijalni status, relativno povoljna budući da su prihodi kućanstava iz kojih dolaze osigurani od, pretpostavlja se, stalnog zaposlenja pa su time lišeni egzistencijalne nesigurnosti. Ovaj podatak može biti značajan ako se poveže s podatkom o religioznosti i teorijom oskudice (Inglehart i Norris, 2007.) po kojoj je materijalna nesigurnost i oskudica jedan od važnih čimbenika u faktoru religioznosti.

Tablica 6. Mjesečni prihod u kućanstvu ispitanica

	%
Manje od 2 500 kn	1,0
2 501 do 5 000 kn	17,3
5 001 do 10 000	40,5
10 001 do 15 000	24,4
Više od 15 000 kn	14,1

S obzirom na mjesečne prihode kućanstva koji govore o socioekonomskom statusu naših ispitanica možemo konstatirati da se u razredu od 5000 do 10000 kuna nalazi 40,5% ispitanica. U kategoriji visokih i izrazito visokih prihoda znači od 10000 do 15000 kuna po kućanstvu ubraja se 24,4%, dok izrazito visoke prihode preko 15000 kuna ostvaruje 14,1% kućanstava. Samo 1% ispitanica ima kućanstva u kojima se ostvaruju prihodi manje od 2500 kuna, dok 17,3% kućanstva ostvaruje prihode između 2500 i 5000 kuna. Možemo reći da je unutar prosjeka 40,5% kućanstava dok iz kućanstava daleko iznad prosjeka dolazi 38,5% ispitanica a to znači da u strukturi prihoda kućanstava naših ispitanica prevladavaju kućanstava s prosječnim i iznad prosječnim prihodima, što nije slučaj u odnosu na cjelokupnu populaciju u Hrvatskoj.

Tablica 7. Glavno zanimanje hranitelja obitelji ispitanica

	%
U poljoprivredi	6,9
Izvan poljoprivrede	92,6

Od ukupnog broja ispitanica velika većina dolazi iz obitelji čiji su hranitelji zaposleni ili im je glavno zanimanje izvan poljoprivrede (92,6%). To odgovara strukturi aktivnog stanovništva u Hrvatskoj u odnosu na to jesu li aktivni u poljoprivrednim ili nepoljoprivrednim djelatnostima.³

Tablica 8. Obrazovanje hranitelja obitelji ispitanica

	%
Manje od osnovne škole	3,5
Osnovna škola	9,9
Stručna škola	6,2
Srednja škola	42,5
Viša škola ili fakultet	33,8
Magisterij ili doktorat	2,5

Prema podacima popisa stanovništva iz 2001. godine u dobnoj skupini 45-54 godine u koju najvjerojatnije spadaju hranitelji obitelji ispitanica, obrazovna struktura muškog stanovništva te dobi bila je sljedeća: četvrtina, točnije 25,3% imalo je osnovno obrazovanje ili manje, 57,6% srednje, a 17,1% više ili visoko; što se tiče žena, osnovno i manje obrazovanje u istoj dobnoj skupini imalo je 41,6%, srednje 42,4% i više ili visoko 16,0% ženskog stanovništva. Ako usporedimo podatke hranitelja obitelji ispitanica, vidimo da osnovnu školu ili manje ima 13,4% hranitelja obitelji, srednju 42,5%, a više i visoko obrazovanje te znanstvene stupnjeve ima 36,3%. Usporedba obrazovne strukture pokazuje da su hranitelji obitelji naših ispitanica po obrazovanju iznad prosječno obrazovani u odnosu na cjelokupnu populaciju u promatranim dobnim grupama.

Pokazalo se da u mnogim kućanstvima ženin dohodak postaje bitan za održavanje ekonomskog položaja obitelji i njezin način života (Giddens, 2007.). U sociološkim istraživanjima se uvažava činjenica da muškarac i žena unutar istog kućanstva zauzimaju različite klasne položaje. Umjesto klasifikacije o muškom skrbniku ili hranitelju sada se kućanstvo određuje "dominantnim skrbnikom" (Giddens, 2007.). U raspravi o klasnom položaju pojedinca smatra se bitnim određivanje kućnih prilika određene osobe, a ne samo zanimanja koje je izvor dohotka. Sve veći broj žena zauzima stručne i menadžerske pozicije i dobro zarađuje, što dovodi i do polarizacije kućanstava koja imaju dvoje zaposlenih koji imaju visok prihod i onih gdje zarađuje samo jedan član.

³ Vidjeti Popis stanovništva iz 2001. godine

Religioznost i stavovi o djeci i obiteljskoj politici

Tablica 9. Religioznost ispitanica

	%
Ne	9,6
Ponešto, ne znam	23,2
Da	64,4

Na pitanje da ocjene vlastitu religioznost 64,4% ispitanica odgovorilo je potvrdno, tj. da su religiozne, 23,2% ponešto ili ne znam, dok se 9,6% izjasnilo kao one koje nisu religiozne.

Tablica 10. Religijska praksa ispitanica

	%
Skoro nikada	16,8
Jednom godišnje	4,9
Samo za blagdane	26,7
Jednom mjesečno	14,1
Jednom tjedno	28,9
Više nego jednom tjedno	3,7

U istraživanju smo koristili standardna mjerila koja se koriste za promatranje religioznog ponašanja što uključuje učestalost prisustvovanja vjerskim službama.

Primarni indikator religijske participacije analiziran u ovom radu mjereno je standardnim pitanjem koje se široko koristi u literaturi "Koliko često posjećujete religiozne skupove?" Odgovori su rangirani na ljestvici od jedan do šest točaka, tj. od "skoro nikada" do "više nego jednom tjedno". Na osnovu ove tabele religijska participacija se definira tako da podrazumijeva barem tjedno pohađanje (tj. kombinacija "jednom tjedno" ili više od "jednom tjedno"). To mjerilo ima svoja ograničenja budući da ne sadrži jednako važne ili čak važnije druge oblike individualne participacije umjesto kolektivne službe, kao što su privatna kontemplacija, meditacija i molitva te drugi rituali, kao što su obožavanje predaka, davanje milostinje ili vođenje spiritualnog života. No ipak, mjerilo redovnog pohađanja vjerskih službi ovdje se koristi radi usporedbe s rezultatima drugih istraživanja, ali taj indikator treba uspoređivati s učestalošću molitve kao važnim alternativnim mjerilom religioznog ponašanja u najvećim svjetskim religijama (Inglehart i Norris, 2007.). Na pitanje koliko prakticiraju religijsku praksu ispitanice su odgovorile: skoro nikada 16,8%, samo jednom godišnje 4,9%, samo za blagdane 26,7%, jednom mjesečno 14,1%, a više nego jednom tjednom 3,7%. Znači stalnu religijsku praksu provodi 32,6% ispitanica, dok religijsku praksu ne upražnjava i vrlo rijetko upražnjava 48,4%. Ovi podatci odgovaraju podatcima o trendu sekularizacije u razvijenim zemljama (vidjeti Inglehart i Norris, 2007; Giddens, 2007.).

Ako podatke o religijskoj praksi naših ispitanica usporedimo s istraživanjem o sustavu vrjednota u Hrvatskoj (Črpić i Zrinščak, 2005.) o učestalosti pohađanja vjerskih obreda, možemo istaknuti da su rezultati prilično slični što se tiče učestalosti pohađanja vjerskih obreda, jedino nešto veći broj studentica nikad ne pohađa vjerske obrede (16,8%) u odnosu na ispitanice iz upitnika Europskog sustava vrjednota (EVS) kojih 10,4% nikad ne pohađa vjerske obrede.

S obzirom na značenje odnosno važnost Boga u životu i religijsku samoidentifikaciju napravili smo analizu varijance dobivenih faktora i sljedećih varijabli: prihod obitelji, važnost Boga u životu, religijska praksa, religijska samoidentifikacija, mjesto odrastanja i regionalna pripadnost pokazala je statistički značajnu razliku na faktoru "skrb o ženama" s obzirom na važnost Boga u životu i religijsku samoidentifikaciju.

Tablica 11. "Skrb o ženama" s obzirom na važnost Boga u životu.

	M		kontrast
Nevažan	-.498	F =6,774	
Niti važan niti nevažan	-.185	sig. p < 0,01	1<3
Važan	.094		

Tablica 12. "Skrb o ženama" s obzirom na religijsku samoidentifikaciju.

	M		kontrast
Ne	-.454	F =5,527	
Ponešto, ne znam	-.077	sig. p < 0,01	1<3
Da	.091		

Ispitanice kojima Bog nije važan u životu nesklone su smatrati da je vlada odgovorna za "skrb o ženama", za razliku od onih ispitanica koje ističu važnost Boga u životu. Također, ispitanice koje se ne smatraju religioznima nesklone su smatrati da je vlada odgovorna za "skrb o ženama", za razliku od ispitanica koje se smatraju religioznima.

Tablica 13. Navedeni stavovi s obzirom na važnost Boga u životu.

	Važnost Boga u životu			
U današnjem modernom svijetu jedino mjesto gdje se može osjećati potpuno sretno i mirno je u svom domu s djecom.	Nevažan	1,969	F=22,165 Sig.p<0,01	3>1,2
	Niti važan niti nevažan	2,375		
	Važan	2,890		
Uživam uvijek kada su djeca oko mene.	Nevažan	2,151	F=16,788 Sig.p<0,01	1<2,3
	Niti važan niti nevažan	2,714		
	Važan	2,966		
Držim kako je čovjek potpuno sretan tek kada se dokaže kao uspješan roditelj.	Nevažan	1,848	F=31,081 Sig.p<0,01	3>1,2
	Niti važan niti nevažan	2,214		
	Važan	2,883		
Volim imati djecu jer me ona stvarno trebaju.	Nevažan	1,909	F=13,621 Sig.p<0,01	3>1,2
	Niti važan niti nevažan	2,250		
	Važan	2,633		
Imati potomke dužnost je prema društvu.	Nevažan	1,454	F=8,431 Sig.p<0,01	3>1
	Niti važan niti nevažan	1,854		
	Važan	2,066		
Mislim kako osoba ne može biti potpuno sretna ako nema djecu.	Nevažan	1,818	F=13,843 Sig.p<0,01	3>1,2
	Niti važan niti nevažan	2,214		
	Važan	2,647		
Držim kako je odnos s djecom najbliži koji netko može imati.	Nevažan	2,545	F=15,259 Sig.p<0,01	3>1,2
	Niti važan niti nevažan	2,839		
	Važan	3,266		

Ispitanice koje ističu važnost Boga u svom životu sklonije su navedenim stavovima.

Stavovi ispitanica o suvremenim gospodarskim i društvenim pitanjima

U istraživanju smo željeli ispitati stavove ispitanica o gospodarskim i društvenim problemima i ulogu vlade u njihovom rješavanju.

Stavovi ispitanica studentica Ekonomskog Fakulteta upućuju na njihovu izrazitu kritičnost prema zdravstvenom sustavu kakav je u Hrvatskoj što možda upućuje da reforma zdravstvenog sustava i smanjenje zdravstvenih prava ne nailaze na podršku mladih, što je netipično za mladu generaciju. Kao važne vladine prioritete ispitanice smatraju brigu o mladim ljudima i njihovu zapošljavanju, omogućivanje adekvatnog zapošljavanja za žene. Ispitanice se najmanje slažu sa stavovima da vlada treba utjecati na željeni broj djece, što upućuje na stav da odluke o rađanju smatraju svojom osobnom stvari, ali očekuju da im vlada osigura potrebne uvjete kao dio šireg društvenog konteksta. Zanimljivo da 65% ispitanica ističe kako vlada treba osigurati prikladne stambene uvjete za sve, što upućuje na zaključak da studentice ocjenjuju stambenu politiku neadekvatnom, tj. očekuju u tom segmentu uplitanje države u smislu lakše dostupnosti stanova za mlade.

Tablica 14. Odgovornost vlade za rješavanje sljedećih problema

	Nije odgovorna	Djelomice	Odgovorna je	Potpuno odgovorna
Briga o starijima	1,0	21,0	57,8	20,2
Osigurati prikladne stambene uvjete za sve	5,9	29,1	43,5	21,5
Osigurati parovima željeni broj djece	36,8	41,0	16,8	5,4
Omogućiti ženama sudjelovanje u radnoj snazi	3,2	13,8	45,4	37,5
Pružiti ženama mogućnost da kombiniraju rad izvan kuće i podizanje djece	4,4	23,5	38,5	33,6
Briga o mladim ljudima koji traže posao	3,7	6,9	35,1	54,3
Pružanje odgovarajuće zdravstvene zaštite svima	1,2	6,9	21,5	70,4

U nastavku rada prikazat ćemo neke rezultate do kojih smo došli primjenom faktorske analize na neka pitanja. Faktorskom analizom (komponentni model, varimax rotacija, GK kriterij zaustavljanja rotacije) na instrumentu "odgovornost Vlade" dobivena su dva faktora. S obzirom na saturacije pojedinih čestica nazvali smo ih "socijalna skrb" (u širem smislu očekivanja razvoja socijalne države) i "skrb o ženama".

Tablica 15. Matrica varimax faktora. Odgovornost Vlade RH.

	Socijalna skrb	Skrb o ženama
Pružanje odgovarajuće zdravstvene zaštite svima	.839	
Briga o mladim ljudima koji traže posao	.784	
Briga o starijima	.613	
Osigurati prikladne stambene uvjete za sve	.500	.439
Osigurati parovima željeni broj djece		.818
Pružiti ženama mogućnost da kombiniraju rad izvan kuće i podizanje djece		.708
Omogućiti ženama sudjelovanje u radnoj snazi		.644

Ekstrahirani faktori tumače 58,66% varijance.

Tablica 16. Koliko se ispitanice slažu sa sljedećim izjavama

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	U potpunosti se slažem
U današnjem modernom svijetu jedino mjesto gdje se može osjećati potpuno sretno i mirno je u svom domu s djecom.	8,6	32,8	34,6	23,7
Uživam uvijek kada su djeca oko mene.	5,7	24,9	46,9	22,0
Držim kako je čovjek potpuno sretan tek kada se dokaže kao uspješan roditelj.	9,6	33,8	33,6	22,5
Volim imati djecu jer me ona stvarno trebaju.	14,6	30,9	41,7	12,3
Imati potomke dužnost je prema društvu.	31,6	44,4	17,3	6,2
Mislim kako osoba ne može biti potpuno sretna ako nema djecu.	17,8	31,9	30,9	19,3
Držim kako je odnos s djecom najbliži koji netko može imati.	4,2	19,3	34,3	41,7

Istraživanje osobne motivacije za roditeljstvo pokazuje da su stavovi ispitanica prilično polarizirani što znači da se ispitanice dijele na one koje se slažu više ili manje s navedenim stavovima ili se s njima ne slažu. Većina ispitanica (76%) smatra odnos s djecom najbližim što ga netko može imati. Također, većina ispitanica 76% ne slaže se sa stavom da je imati potomke dužnost prema društvu, dok se samo 23,5 % slažu s tom tvrdnjom. Većina ispitanica voli prisutnost djece (69,4%), što je pozitivan znak da bi u svom životu i same željele imati dijete.

Rezultati koje smo dobili ukazuju na činjenicu da su studentice ekonomije upisujući se na taj fakultet već na neki način ranijom socijalizacijom stvorile vrijednosni odnos prema djeci i karijeri te da će jedan dio svakako nastojati povezati rađanje i karijeru, dok će drugi dio vjerojatnije podrediti karijeru rađanju i obitelji. Evidentno je da većina studentica ne podržava paternalistički odnos države prema svojim osobnim životnim prioritetima u odnosu na obitelj i rađanje. Ipak, smatramo da je postotak od 23,5% studentica koje podržavaju stav da je imanje djece dužnost prema društvu značajan, što nam govori da je kao vrijednosna orijentacija našao svoje plodno tlo i kod jednog dijela mladih studentica, vjerojatno religioznih, pa to govori o vjerodostojnosti njihove religioznosti.

Činitelji koji mogu utjecati na odluku o imanju djece

Ispitanicama smo postavili pitanje da ocjene stupanj važnosti osobnih, bioloških, ekonomskih i socijalnih činitelja koji prema njihovom mišljenju utječu na odluku o imanju djece. U ovom dijelu istraživanja dobili smo poredak osobnih, bioloških i socijalnih činitelja koje su studentice istakle da mogu utjecati na odluku o rađanju djeteta, ali i planiranja sljedećeg djeteta.

Tablica 17. Razlozi zbog kojih netko ne želi (više) djece.

	Nevažni	Važni	Vrlo važni
Ja ili partner smo prestari	24,7	57,0	17,8
Moje zdravstveno stanje to ne dopušta	2,5	40,5	56,5
Imam djece koliko želim	18,5	53,6	27,4
Moj se partner protivi	19,5	60,0	20,0
Živim sama i nemam stalnog partnera	19,3	38,3	42,0
Moj posao i profesionalne aktivnosti mi to ne dopuštaju	36,0	52,8	10,6
Morala bih se odreći nekih aktivnosti	65,2	29,1	5,2
Imam dovoljno problema s postojećom djecom	39,8	50,4	9,4
Moj dom nije prikladan za to	30,6	53,1	15,8
Bojim se još jedne trudnoće i poroda	51,4	38,0	10,1
Ne bih se mogla dostatno brinuti o obitelji i kućanstvu	31,1	49,4	19,0
Želim zadržati sadašnji standard življenja	38,5	48,6	12,3
(Još jedno) dijete bi previše koštalo	47,7	40,5	11,1
Previše sam zabrinuta o tome kakvu će budućnost imati moja djeca	22,2	55,3	22,0
Ne bih mogla uživati u životu kao dosada	66,4	28,1	4,9
Ostaloj djeci ne bih mogla posvećivati dovoljno brige i pažnje	45,7	42,5	11,1

Ispitanice su iskazale osobno mišljenje o tome koji bi hipotetički razlozi ili problemi mogli utjecati na njihovu odluku pa su istakle u 97% slučajeva faktor zdravstvenog stanja. Drugi ograničavajući faktor je nepostojanje adekvatnog partnera nakon čega dolazi zadovoljstvo s brojem djece koje već žena ima. Bitno je istaknuti da su kao najmanje značajan razlog ispitanice navele razlog zbog kojeg ne žele djecu da ne bi mogle uživati u životu kao do sada (detaljnije u tablici 3). Jedan od ciljeva ovog istraživanja bio je, uz ostalo, utvrditi činitelje koje djeluju na odluku majke o rađanju djece. U tom smislu, ispitanicama je postavljeno šesnaest razloga koje su ocijenile stupnjem važnosti. No ovdje treba imati na umu da ispitanice nemaju vlastito iskustvo o prioritetu problema. Faktorskom analizom (komponentni model, varimax rotacija, GK kriterij zaustavljanja rotacije) na instrumentu "razlozi za neimanje djece" dobivena su četiri faktora. S obzirom na saturacije pojedinih čestica nazvali smo ih "zabrinutost", "individualno", "zdravlje i dob" te "partner".

Tablica 18. Matrica varimax faktora. Razlozi zbog kojih netko ne želi (više) djece.⁴

	Zabrinutost	Individualno	Zdravlje i dob	Partner
Ne bih se mogla dostatno brinuti o obitelji i kućanstvu	.724			
Ostaloj djeci ne bi mogla posvećivati dovoljno brige i pažnje	.715			
Previše sam zabrinuta o tome kakvu će budućnost imati moja djeca	.667			
Moj dom nije prikladan za to	.569			
Bojim se još jedne trudnoće i poroda	.477			
Morala bih se odreći nekih aktivnosti		.818		
Ne bih mogla uživati u životu kao dosada		.689		
Moj posao i profesionalne aktivnosti mi to ne dopuštaju		.629		
Imam dovoljno problema s postojećom djecom		.516		
Moje zdravstveno stanje to ne dopušta			.779	
Ja ili partner smo prestari			.773	
Moj se partner protivi				.759
Živim sama i nemam stalnog partnera				.735

Analiza (analiza varijance) latentnih dimenzija (faktora) koji obuhvaćaju razloge zbog kojih netko ne želi imati djecu s obzirom na mjesto stanovanja, regionalnu pripadnost, obrazovni status roditelja, poželjan broj djece, religijsku samoidentifikaciju i primanja u obitelji pokazala je statistički značajne razlike s obzirom na poželjan broj djece i religijsku samoidentifikaciju:

Tablica 19. "Zabrinutost", s obzirom na poželjan broj djece.

	M		kontrast
Jedno	.7766		
Dvoje	.0893	F =8,865	
Troje	-.2520	sig. p < 0,01	1>ostali (osim 5)
Četvoro	-.4599		
Petoro i više	-.2512		

Ispitanice koje su izjavile kako bi željele imati jedno dijete bliske su latentnom sklopu razloga za neimanje djece koji smo nazvali "zabrinutost".

⁴ U konačnoj faktorskoj analizi izostavljene su sljedeće čestice ("Imam djece koliko želim", "Želim zadržati sadašnji standard življenja", "(Još jedno) dijete bi previše koštalo") jer nisu udovoljavale kriteriju jednostavne strukture.

Tablica 20. "Individualno", s obzirom na poželjan broj djece.

	M		kontrast
Jedno	.7627		
Dvoje	-.0366	F =8,220	
Troje	-.1935	sig. p < 0,01	1>ostali (osim 5)
Četvoro	-.4746		
Petoro i više	-.2686		

Također, ispitanice koje su izjavile kako bi željele imati jedno dijete bliske su latentnom sklopu razloga za neimanje djece koji smo nazvali "individualno".

Tablica 21. "Individualno", s obzirom na religijsku samoidentifikaciju.

	M		kontrast
Ne	.8027	F =17,343	
Ponešto, ne znam	.0999	sig. p < 0,01	1>2,3
Da	-.1560		

Ispitanice koje se ne smatraju religioznima sklonije su skupu razloga za neimanje djece koji smo nazvali "individualno".

Faktorskom analizom (komponentni model, varimax rotacija, GK kriterij zaustavljanja rotacije) na instrumentu "mjere obiteljske" dobivena su tri faktora. S obzirom na saturacije pojedinih čestica nazvali smo ih "materijalni uvjeti", "fleksibilno radno vrijeme" i "bolji vrtići".

Tablica 22. Stavovi ispitanica o navedenim mjerama obiteljske politike.

	Izrazito protiv	Protiv	Podržavam	Izrazito podržavam
Poboljšani uvjeti za porodijske dopuste ženama koje rađaju djecu	0,2	-	19,3	79,5
Smanjeni porezi na dohodak za ljude s uzdržavanom djecom	0,2	1,2	43,2	54,6
Bolji vrtići za djecu do 3 godine života	-	1,5	36,5	61,2
Bolji vrtići za djecu od 3 do 5 godina života	-	2,7	44,9	51,6
Doplatak za obitelji s djecom ovisan o veličini obiteljskih primanja	0,7	3,5	40,0	55,1
Doplatak za majku ili oca koji ne rade jer se žele brinuti za svoju djecu	2,5	16,5	39,0	41,2
Dnevni boravak za djecu školskog uzrasta	0,2	7,9	60,5	30,6
Centri za brigu o školskoj djeci prije i /ili poslije nastave	0,7	10,6	62,5	25,4
Fleksibilno radno vrijeme za roditelje s manjom djecom	0,2	3,7	37,5	57,8
Više i bolje prilike za rad sa skraćenim radnim vremenom za roditelje	1,0	8,6	50,4	39,3
Značajno smanjenje troškova obrazovanja za djecu	1,0	3,2	34,1	61,0
Bolji stambeni uvjeti za obitelji s djecom	0,5	3,0	45,2	50,4

Ispitanicama smo postavili pitanje prema kojem su trebale ocijeniti neke mjere obiteljske i populacijske politike prema poželjnosti. Potrebno je istaknuti da demografi razlikuju obiteljsku politiku od populacijske politike. Po svojoj definiciji obiteljska politika se uglavnom tretira kao dio socijalne politike. Differentia specifica obiteljske politike je u tome da ona djeluje na obiteljske resurse radi poboljšanja položaja, prije svega ugroženih obitelji i da utječe na samu strukturu obitelji (Hantrais i Letablier, 1996.). Obiteljska politika prema Stropniku (1996.) je cjelovit i sustavan skup mjera koje djeluju u korist obitelji, prije svega obitelji s djecom. Te im mjere pomažu da u problematičnim situacijama ekonomskog, socijalnog, zdravstvenog, stambenog i sličnog karaktera, ublažavaju financijski teret što ga za obitelj predstavljaju djeca, omogućuju usklađivanje obiteljskih i radnih obveza, štite trudnice i djecu.

Uvidom u odgovore dobili smo rezultate prema kojima je najpoželjnija mjera bolja regulacija porodiljskih dopusta, zatim slijede bolji vrtići za djecu od 3 do 5 godina života, smanjenje troškova obrazovanja za djecu, smanjeni porezi na dohodak obiteljima s djecom i bolji stambeni uvjeti za obitelji s djecom. Vidljivo je da ispitanice u visokom postotku podržavaju sve navedene mjere. Najmanje poželjna mjera je doplatak za majku ili oca koji ne rade jer se žele brinuti za svoju djecu. Po našem mišljenju, buduće ekonomistice smatraju da ne bi bilo poželjno stimulirati roditelje da na račun novorođene djece ostvaruju prihode u smislu sinekure jer to vjerojatno potiče dokoličarenje odnosno smanjuje interes za traženje zaposlenja.

Tablica 23. Matrica varimax faktora. Odnos prema mjerama obiteljske politike.⁵

	Materijalni uvjeti	Fleksibilno radno vrijeme	Bolji vrtići
Smanjeni porezi na dohodak za ljude s uzdržavanom djecom	.741		
Doplatak za obitelji s djecom ovisan o veličini obiteljskih primanja	.717		
Bolji stambeni uvjeti za obitelji s djecom	.575		
Značajno smanjenje troškova obrazovanja za djecu	.554		
Poboljšani uvjeti za porodiljske dopuste ženama koje rađaju djecu	.552		
Više i bolje prilike za rad sa skraćenim radnim vremenom za roditelje		.826	
Fleksibilno radno vrijeme za roditelje s manjom djecom		.799	
Doplatak za majku ili oca koji ne rade jer se žele brinuti za svoju djecu		.604	
Bolji vrtići za djecu do 3 godine života			.929
Bolji vrtići za djecu od 3 do 5 godina života			.927

Ekstrahirani faktori tumače 60, 19% varijance.

⁵ U konačnoj faktorskoj analizi izostavljene su sljedeće čestice ("Dnevni boravak za djecu školskog uzrasta" i "Centri za brigu o školskoj djeci prije i/ili poslije nastave") jer nisu udovoljavale kriteriju jednostavne strukture.

Navedeni su faktori analizirani pomoću analize varijance s obzirom na mjesto stanovanja, regionalnu pripadnost, obrazovni status roditelja, poželjan broj djece, samoprocjenu religioznosti i primanja u obitelji.

Dobivena je tek statistički značajna razlika na faktoru "materijalni uvjeti" s obzirom na samoprocjenu religioznosti (religijsku samoidentifikaciju).

Tablica 24. "Materijalni uvjeti" s obzirom na religijsku samoidentifikaciju.

	M		kontrast
Ne	-.5651	F =8,971	
Ponešto	-.1128	sig. p < 0,01	1<3
Da	.1239		

Ispitanice koje se smatraju religioznima sklonije su mjerama obiteljske politike koje smo nazvali "materijalni uvjeti", za razliku od onih koje se ne smatraju religioznima.

Nadalje, na instrumentu stavova prema mjerama obiteljske politike, koji se sastoji od trinaest čestica, proveli smo analizu varijance s obzirom na religijsku samoidentifikaciju. Dobivena je statistički značajna razlika s obzirom na dvije čestice: poboljšani uvjeti za porodijske dopuste ženama koje rađaju djecu i bolji stambeni uvjeti za obitelji s djecom

Tablica 25. Stavovi prema mjerama obiteljske politike s obzirom na religijsku samoidentifikaciju.

	Religijska samoidentifikacija			
Poboljšani uvjeti za porodijske dopuste ženama koje rađaju djecu	Ne	3,606	F=8,649	1<3
	Ponešto	3,654	Sig.p<0,01	
	Da	3,843		
Bolji stambeni uvjeti za obitelji s djecom	Ne	3,181	F=8,839	1<3
	Ponešto	3,309	Sig.p<0,01	
	Da	3,543		

Ispitanice koje se smatraju religioznima sklonije su podržati navedene mjere obiteljske politike, za razliku od onih koji se ne smatraju religioznima.

S obzirom na poželjan broj djece i obrazovni status hranitelja obitelji nema statistički značajne razlike niti na jednoj čestici (odnosno ponuđenoj mjeri obiteljske politike).

Tablica 26. Željeni broj djece.

	%
Jedno	7,2
Dvoje	46,4
Troje	26,2
Četvoro	7,9
Petoro i više	1,7

U vezi s poželjnim brojem djece najviše se ispitanica (46,4%) izjasnilo da želi imati dvoje djece. Očigledno je riječ o poželjnosti norme od dva djeteta u hrvatskom društvu. Zanimljivo je da svaka četvrta studentica želi imati troje djece, riječ o poželjnoj proširenoj reprodukciji u današnjim uvjetima vrlo niskog fertiliteta (Wertheimer-Baletić, 1999.).

Tablica 27. Razlozi zbog kojih netko ne bi želio imati djecu.

	Nevažno	Ne zna	Važno
Djeca su skupa, posebice dok odrastaju	40,2	11,9	47,4
Ženi koja ima djecu teže je raditi	26,7	11,1	61,7
Trudnoće, porodi i briga oko djece teški su za ženu	36,8	13,6	49,1
Imala bih djecu, ali sam nezaposlena pa nemam financijskih mogućnosti	12,6	17,8	69,1
S djecom žena ima manje vremena za ostale važne stvari u životu	57,3	14,8	27,4
Imam neriješeno stambeno pitanje pa ne mogu imati djecu	15,1	14,8	69,6
Podizanje djece vezuje na sebe mnogo briga i problema	40,2	16,0	43,2
Moj dom nije pogodan za veću obitelj	40,0	17,5	41,0

Među najvažnijim razlozima za apstinenciju od djece ispitanice su navele neriješeno stambeno pitanje i nezaposlenost, što je u skladu sa trenutačnom ekonomskom situacijom u Hrvatskoj.

Tablica 28. Kada bi slučajno zatrudnjeli, što biste napravili?

	%
Rodila bih dijete i zadržala ga	61,2
Rodila bih dijete i dala ga na usvajanje	0,2
Možda bih se odlučila za abortus	12,8
Sigurno bih napravila abortus	4,4
Ne znam	21,0

Jedno od pitanja koje smo u ovom istraživanju postavili tiče se odnosa obrazovanja i rađanja. Ispitanicama smo postavili pitanje što bi učinile kada bi slučajno zatrudnjele, tj. kako bi se u tom slučaju ponašale. Najviše ispitanica je odgovorilo da bi rodile i zadržale dijete, dok ostatak od gotovo 40% bi ili napravile namjerni pobačaj ili ga u najboljem slučaju uzele kao opciju. Ovi podatci potvrđuju ranije navedene tvrdnje iz europskih istraživanja da u mnogim europskim zemljama, pa i u Hrvatskoj, obrazovni sustav visokoškolskog obrazovanja nije dovoljno fleksibilan da bi omogućio različite opcije ulaska i privremenog izlaska te modaliteta unutar obrazovnog sustava za studentice koje žele postati majke u tijeku studiranja. Jednako tako potvrđena je i teza iz navedenih istraživanja da pojedina polja obrazovanja ženske studentske populacije utječu na stopu fertiliteta na način da stimuliraju ili destimuliraju majčinstvo, kako u tijeku studiranja tako i kod ulaska na tržište rada stavljajući u prvi plan karijeru umjesto obitelji.

5. ZAKLJUČAK

Na osnovu rezultata dobivenih obradom provedene ankete i obavljene analize možemo zaključiti sljedeće:

1. Podatci o religioznosti studentica djelomično odgovaraju podacima o trendu sekularizacije u razvijenim zemljama, premda ne u onolikoj mjeri koliko je to prisutno u nekim europskim zemljama. Pokazano je da religioznost utječe na stavove o abortusu, mjerama obiteljske i populacijske politike te na stavove o djeci.

2. Struktura studentica s obzirom na socijalni status relativno je povoljna budući da su prihodi kućanstava iz kojih dolaze osigurani od, pretpostavlja se, stalnog zaposlenja pa su time lišeni egzistencijalne nesigurnosti, a većina ih dolazi iz obitelji s iznad prosječnim osobnim primanjima u odnosu na visinu prosječne plaće u Hrvatskoj.

3. Zanimljivo je da 65% ispitanica ističe kako vlada treba osigurati prikladne stambene uvjete za sve, što upućuje na zaključak da studentice ocjenjuju stambenu politiku prepuštenu tržištu neadekvatnom, tj. očekuju u tom segmentu intervenciju države u smislu lakše dostupnosti stanova za mlade. Istraživanje je pokazalo da većina ispitanica živi s roditeljima i da su zabrinute oko rješavanja vlastitog stambenog pitanja.

4. Najpoželjnija mjera obiteljske politike prema mišljenju studentica je bolja regulacijska porodiljskih dopusta, zatim slijede bolji vrtići za djecu od 3 do 5 godina života, smanjenje troškova obrazovanja za djecu, smanjeni porezi na dohodak obiteljima s djecom i bolji stambeni uvjeti za obitelji s djecom. Najmanje poželjna mjera je doplatak za majku ili oca koji ne rade jer se žele brinuti za svoju djecu. Iz toga se daje zaključiti da buduće ekonomistice smatraju kako ne bi bilo poželjno stimulirati roditelje da na račun novorođene djece ostvaruju prihode u smislu sinekure jer to vjerojatno potiče dokoličarenje odnosno smanjuje interes za traženje zaposlenja.

5. Analiza je pokazala da hrvatski obrazovni sustav visokoškolskog obrazovanja nije dovoljno fleksibilan da bi omogućio različite opcije ulaska i privremenog izlaska te modaliteta unutar obrazovnog sustava za studentice koje žele postati majke u tijeku studiranja. Jednako je tako potvrđena i teza iz navedenih istraživanja da pojedina polja obrazovanja ženske studentske populacije utječu na stopu fertiliteta na način da stimuliraju ili destimuliraju majčinstvo, kako u tijeku studiranja tako i kod ulaska na tržište rada stavljajući u prvi plan karijeru umjesto obitelji.

LITERATURA

1. Akrap, A. i Čipin, I. (2006.) *Socijalitetni sterilitet u Hrvatskoj- zašto smo neoženjeni i neudane*, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb.
2. Akrap, A. i suradnici (2003.) *Činitelji demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj*, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb.
3. Beck, U. (1996.) O zastarijevanju društveno-znanstvenih pojmova, *Socijalna ekologija*, Vol. 5 No. 1 (83-99), Zagreb.
4. Brewster, K. L. i Rindfus, R. R. (2000.) Fertility and Women's Employment in Industrialized Nations. *Annual Review of Sociology*, 26, 271–296.

5. Cifrić, I. (2003.) *Ruralni razvoj i modernizacija /Prilozi istraživanju ruralnog identiteta/*, Institut za društvena istraživanja – Zagreb, Zagreb.
6. Črpić, G. i Zrinščak, S. (2005.) *Između identiteta i svakodnevnog života*, u: Baloban, J. /prir/ (2005.) U potrazi za identitetom, Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa, Zagreb, Golden Marketing – Tehnička knjiga.
7. Elster, J. (2000.) *Uvod u društvene znanosti. Matice i vijci za objašnjenje složenih društvenih pojava*, Naklada Jesenski i Turk i Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb.
8. Folbre, N. (1994.) *Who Pays for the Kids Gender and the Structure of Constraint*. London: Routledge.
9. Gelo, J. (1987.) *Demografske promjene u Hrvatskoj: od 1780. do 1981.*, Globus, Zagreb.
10. Giddens, A. (2007.) *Sociologija*, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
11. Hantrais, L. i Letablier, M.-Th. (1996.) *Families and Family Policies in Europe*. London-New York: Longman.
12. Hoem, J. M., Neyer, G. i Andersson, G. (2005.) Childlessness and educational attainment among Swedish women born in 1955-59. *Demographic Research*, MPIDR.
13. Leburić, A. i Tomić-Koludrović, I., (1996.) Mladi danas: drukčiji ali isti, *Društvena istraživanja*, Zagreb.
14. Nejašmić, I. (1991.) *Depopulacija u Hrvatskoj. Korijeni, stanje, izgledi*, Globus, Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
15. Inglehart, R. i Norris, P. (2007.) *Sveto i svjetovno*, Politička kultura, Zagreb.
16. Parsons, T. (1955.) *Family, Socialization and Interaction Proces*. Glencoe: Free Press.
17. Penna, S., O'Brien, M. (1998.) Postmodernizam i socijalna politika: malen korak naprijed? u: Zrinščak, S. (ur.) *Globalizacija i socijalna država*. Zagreb: RSP i SSSH.
18. Puljiz, V. (1995.) Demografski procesi i struktura obitelji (europska iskustva), *Revija za socijalnu politiku*, br. 2,, Zagreb.
19. Puljiz, V. (1999.) Profili obiteljske politike; *Revija za socijalnu politiku*, god. 6, br. 1, str. 21–33.
20. Relja, R. i Leburić, A. (1999.) putovanje mladih u tamu noći: prinosi sociologiji zabave, *Sociologija sela*, 37 (2-3): 249-263.
21. Stark, R. i Finke, R., (2000.) *Acts of Faith. Explaining the Human Side of Religion*, University of California Press, Los Angeles.
22. Stolzenberg, R.M. and L.J. Waite (1977.) "Age, fertility expectations and plans for employment." *American Sociological Review* 42 (October): 769-783.
23. Stropnik, N. (1996.) Obiteljske politike u Europi; *Revija za socijalnu politiku*, god. 3, br. 2, str. 105–115.
24. Ule, M. (2000.) *Mladi u družbi novih tveganj in negotovosti*, Ministarstvo za za šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Zbirka Juventa, Ljubljana.
25. Wertheimer-Baletić, A., (1999.) *Stanovništvo i razvoj*, MATE, Zagreb.
26. West, C. i Zimmerman, D.H. (1987.) Doing gender, *Gender & Society* 1 (2), 125-151.